

الزمالك

ZAMALEK

Roman o kismetu

DEJAN TIAGO-STANKOVIĆ

■ Laguna ■

Copyright © Dejan Tiago-Stanković
Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kao što je podneblje u Egiptu drugačije nego na svim drugim mestima i kao što je reka Nil različita od svih ostalih reka, tako su tamo navike i običaji ljudi postali sasvim drukčiji nego što su kod drugih naroda. U Egiptu žene idu na pazar i trguju, dok muškarci ostaju kod kuće i tkaju, dok drugi tkaju nagore, Egipćani tkaju nadole, dok muškarci nose teret na glavama, žene ga nose na plećima. Olakšavaju se u zatvorenom, ali jedu na ulici. Pravdajući takvo ponašanje govore da se neprilične a neophodne radnje vrše u tajnosti, dok se one prilične mogu činiti na javnom mestu.

Herodot iz Halikarnasa, 440. god. p.n.e.

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Plavi kliker

Kada se već Herodot pozabavio egipatskim podnebljem, neće biti neprimereno da i mi otvorimo tom temom, izuzetno značajnom za potpuno razumevanje ove priče. Pogodilo se da baš negde pred naše preseljenje u Egipat u šarenim magazinima širom sveta bude objavljena fotografija u koloru – portret Zemlje videne iz svemira, lep na oko, kao naručen za naslovnu stranicu udžbenika geografije. Nazvali su ga poetičnim imenom *Plavi kliker*.

Sa udaljenosti od 45.000 kilometara, iz kapsule Apola 17 na putu ka Mesecu, Zemljina kugla se sagledava skoro kao pun krug koji sija osunčan pred pozadinom od mrklog svemira. Posmatrana otuda naša Planeta je plavičasta, modra od mora i bela od oblačnosti, oivičena tankim staklastim prstenom atmosfere, kao prozirnom austom od koje Zemlja liči na klikere staklenice iz mog detinjstva.

Na fotografiji slikanoj iz donjeg rakursa kada se vasionki brod nalazio visoko na nebu iznad Južnog pola, u prvom planu bi se video Antarktiki da se u trenutku fotografisanja nije krio pod neprovidnom belom kapom od oblaka. Malo

poviše, između dva okeana – levo je Atlantski, desno Indijski – jasno se raspoznaje čitava obalna crta Afrike ka severu, sve do Arabije i Sredozemlja.

Širom Zemljinog neba, i nad morem i nad kopnom, razbacane su mnogobrojne bele mrlje oblaka u vidu kovitlaca, tufni i pramenova nalik šarama zarobljenim u staklu klikera. Njih ima svuda osim iznad severnog dela afričkog kontinenta gde, nad povelikim prostranstvom riđe boje nema ni oblačka, ni na ovoj slici, ni na jednoj drugoj, jer se nad Saharom nikad ne naoblači i kiša, pravi pljusak da natopi zemlju, poslednji put je pala davno pre prvih piramida, verovatno krajem poslednjeg ledenog doba. To znači da je nad Saharom nebo neprekidno vedro, u najmanju ruku, već desetak hiljada godina, stalno isto – nad glavom danju Sunce i noću zvezde, a pod nogama najsuvlja od svih pustinja na Zemlji, u kojoj je vode manje nego na površini Meseca.

Kismet

قِسْمَة

Kismet je na arapskom usud, sudbina, udes, kob, dakle, ono što je svakom čoveku pisano, unapred predodređeno i neizbežno i s čim se unapred treba pomiriti.

Verovanje da je sudbina u Božjim rukama suštinski je deo islama. Dok je čedo još u svojoj majci, jedan Božji anđeo po Alahovom diktatu zapisuje pol deteta, dužinu života, i sreću koja će ga pratiti, pa taj zapis, kome se niti šta može dodati, niti oduzeti, ostaje heruvimima na čuvanje dok se ne ostvari volja Božja – tako, rečeno mi je, piše u Kuranu, nisam čitala.

Kismet je simbol čitavog jednog fatalističkog odnosa prema životu, prema radu, prema vremenu, istoriji, sopstvenoj i tuđoj odgovornosti.

Šta smo mi na ovom svetu? Koliko šanse imamo protiv sudbine? Da ste me pitali dok sam bila mlada nasmejala bih se, dok danas mislim da ne bi bilo istina reći da nemamo nikakvog uticaja na sopstvenu sudbinu, ali zapravo retko kad život teče onako kako smo zamislili nego najčešće na kraju bude kako je suđeno i, napokon, naša volja ne bude presudna. To vam govorim danas, s punih 75 godina.

Noć je bila vrela

Kada me je sudbina jedne vrela noći u leto 1972. dovela u Egipat, imala sam 34 godine.

U to doba preporučivano je da se pred put u Egipat u Institutu za tropske bolesti prime neophodne vakcine, jer ipak je to Afrika. Pred polazak smo od prijatelja na poklon dobili knjige o drevnom Egiptu, o istoriji i o umetnosti, ali i jednu brošuru s instrukcijama za preživljavanje.

Upozoravali su nas da se pazimo zaraze, da peremo ruke, da ne pijemo neprokuvanu vodu, da se nipošto ne kupamo u Nilu, jer to je gadna, štokava reka, da se čuvamo toplotnog udara i sunčanice, jer se od toga umire, da preskačemo lokve na ulici, jer je stajaća voda leglo infekcije, da ne ulazimo u grobnice i podzemne lagume, jer tamo vrebaju praistorijski mikroorganizmi, smrtonosne bakterije i gljivice, i dovoljno je udahnuti taj vazduh neprovetren od antike da čovek, povrh svega zapadnjak, nastrada. I svi su ponavljali kako je u Egiptu oduvek sve drugačije nego na drugim mestima, ali koliko god da su me unapred upozoravali, opet me je te noći iznenadila vrelina koja me je zapahnula iz mraka na izlasku

iz aviona – silazila sam niz stepenice vodeći tri ćerkice, a naleti suvog vetra toplijeg od krvi, pokušavali su da mi otmu maramu s ramena i razbarušivali su mi kosu.

Aleks je bio doputovao pre mene, u izvidnicu, i kad se uverio da je sve kako treba, došli smo i nas četiri, ćerke i ja. Sačekao nas je već na pisti, nisam mu se tamo nadala, a s njim je stajao uniformisani brkati muškarac. Dok smo se nas dvoje pozdravljali, a nismo se bili videli par meseci, on je, sav uozbiljen i s pištoljem oko pasa, skretao pogled u stranu kao da se stidi što je svedok tako strasnom grljenju i ljubljenju. Aleks ga je predstavio: inspektor taj i taj iz policije.

Preko brisanog prostora vetar je gurkao kovitlace prašine po tlu. Inspektor nas je odveo do terminala, on nam je pomogao da kroz pasošku kontrolu prođemo preko reda, kroz aerodromsku zgradu je koračao ispred nas i teatralno, da se vidi kako se trudi, razmicao glasnu i uzburkanu gungulu koja se gurala i laktala, on nas je doveo do američke limuzine koja nas je čekala ispred terminala za dolazak. Policajac je angažovao i nosače da nam pomognu oko prtljaga i, na kraju, pošto je proverio da li je sve u redu i zatvorio prtljažnik, svakom od njih je dao po novčić. Aleks je policajcu na rastanku u ruku tutnuo novčanicu, a ovaj je proverio koliko je dobio, brk mu se nasmešio, pa je zadovoljan svotom salutirao.

Aleksu je bilo jasno koliko sam radoznala:

Nemoj da se iščuđavaš, nije korupcija, to je bakšiš, čovek mi je učinio uslugu, sleduje mu poštena nagrada. Tako se ovde radi, naučićeš se, lekcija broj jedan u Kairu jeste da dobar bakšiš otvara mnoga vrata.

Put od aerodroma do grada vodio je kroz pustinju. U automobilu, devojčice, tek probuđene posle višesatnog leta, uzbuđene od puta i od sreće što vide oca, bile su nemirne

i brbljive, pa nas dvoje nismo mogli da razgovaramo, dok se nisu malo smirile. Ušli smo u grad, put je vodio između nizova nelepih, bezličnih zgrada boje pustinje i prašine, a ja sam osetila da je Aleksa strah da mi se ne dopada i prva sam ga upitala:

I? Kako ti se čini ovde?

Ne znam šta bih ti rekao. Čudna zemlja. Ne možeš biti ravnodušan. Meni dosad nije loše, a kad se naviknemo biće, inšala, još bolje.

Nasmejalo me to njegovo inšala, tada sam ga prvi put čula.

Inšala

إِنْشَاءَ اللَّهِ

Nezavisno od svog obrazovanja, vere i kaste, Egipćanin će pri svakom spomenu budućnosti uvek dodati jedno *inšala*. Ako Bog da. Alah na arapskom, i muslimanima i hrišćanima, znači Bog i tim ponavljanjem Njegovog imena kad god im se ukaže prilika oni i sami sebe i jedni druge podsećaju na ono šta ne valja smetnuti s uma – da smo nemoćni pred sudbinom i da prečesto nije onako kako je rečeno već kako je suđeno. Jer poslednja reč je ipak uvek Njegova.

Navrati popodne.

Inšala znači da hoće, ako se zvezde ne sklope drugačije.

Hoćemo li u Operu u petak?

Inšala znači da ćete ići, u slučaju da drugačije ne odluči usud.

Trebalo mi je prilično vremena da prokljuvim da *inšala* zapravo znači *da*, ali jedno *da* s nezatnom rezervom, nešto kao – *Ja sam za i što se mene tiče odgovor je da, samo još treba da vidimo šta će Bog konačno odlučiti po tom pitanju*. Jače i uverljivije obećanje od *inšala* od Egipćanina nije moguće iznuditi ni pod mukama.

Da li će danas doći da poprave lift?
Prijavljen je kvar, doći će, inšala.
Ali unutra je zarobljena neka žena
Izbaviće je, inšala, majstori.

Oaza

واحة

Beduini kažu Prašnjavi okean, a oni znaju kako u Sahari stoje stvari, i koliko je pustinja neprebrodiva.

Put do oaze traje satima, automobil je usamljen kao lađa na moru, najsigurnije se putuje u koloni, i mada strahuje od brodoloma, peščanih oluja i pirata, putnik usput ima vremena za razmišljanje.

Kakva li je oaza? Da li je pre kao ostrvce na pučini suvog okeana ili kao naseljena planeta u pustom svemiru?

Vozač nam je rekao: Videćete, oaza je raj na zemlji.

Tako je i izgledalo kad smo usred pustinje pred sobom iz daleka ugledali maslinjake, zasade urmi, nara, smokava – kao raj na zemlji. Doduše, posle petnaest sati puta kroz mesečeve krajolike, bez vlata trave niti krošnje da baci senku, i jedna jedina palma izgledala bi kao raj na zemlji, kako će tek čitava oaza kad je ugledaš s uzvisine.

Ali viđena izbliza i iznutra, oaza u pustinji nije oaza iz naše mašte, to je zapravo samo nekolicina bunara na dnu depresije, malo vode u dnu rupe usred ničega. Nema tu ni zelenih poljana, ni žubora potoka, ni vodopada, već samo

ima vode, kiša iz nekih drugih geoloških doba sačuvana u podzemnim rezervoarima hiljadama godina, ustajala, često je topla i smrdljiva.

Oaza je simbol života samo zato što u njoj život opstaje u okruženju u kome je nemoguć. Oaza, zapravo, nije prijatno mesto za život, daleko od toga, tamo je klima jednako surova kao i u pustinji oko nje, danju je užareno, a noću ledeno, u vazduhu nema ni molekula vlažnosti, ali zahvaljujući vodi koja kulja iz zemlje život tu jeste moguć.

U oazi života ima, doduše samo u njegovim najizdržljivijim i najžilavijim oblicima, kojima ne treba mnogo – kamile, pustinske lisice, balegari, gušter koji guta stonoge i škorpione, sitni mravi koji jure peskom kao kapi žive i rojevi muva u vazduhu. I, naravno, ljudi i s njima domaća stoka i živina koja od njih zavisi.

Kroz oazu vodi prašnjavi put od crvenkaste zemlje, uz put nanizane čatrlje iste pustinske boje. Na kraju puta, pored izvora termalne sumporovite vode, postoji bara kraj koje, u blatištu, magarac brsti oštru travu, trepće krmeljivim očima i maše repom da rastera muve, dok se u vodi deca brčkaju i plivaju s plastičnim flašama vezanim kanapima na leđima, da ne potonu.

Kad pominjemo dečicu, devojčice rođene u oazi na početku života su slobodne, igraju se sa dečacima do prvog znaka da postaju žene, a tad se povuku u kuću, pokriju se hidžabom, ostave samo lice da se vidi dok se ne udaju, a to bude ubrzo, već s trinaest ili četrnaest godina, kad se pokriju burkom i nastave, tako nevidljive, da svet posmatraju kroz prerez na crnoj krpi.

Šofer nam je rekao da burke takođe imaju svoju dobru stranu, jer štite od peska i od muva, a i peska i dosadnih muva u vazduhu oaze ima mnogo.

Ako ne računamo ono malo tačkastih oaza razbacanih po Sahari i uskih naseljenih primorskih zona, čitav Egipat živi u trakastoj oazi doline Nila dugoj par hiljada a širokoj po nekoliko kilometara sa svake strane reke, ali samo dokle dopire voda, ni milimetar više.

Lepota pustinje jeste što se u njoj negde krije bunar, rekao je jedan pilot koji je nadletao Saharu. Taj pilot, međutim, bio je pesnička duša.

Kairo

القاهرة

Beskraj Sahare, dužina Egipta i prostranstvo Kaira su tri nezamislive dimenzije koje se najbolje sagledavaju kad se po noći doleće avionom s juga, iz pravca crne Afrike. To treba videti. Tada se, po zalasku sunca, pustinja koju nadlećemo pretvori u more mastila, a Egipat u pantljiku električnih svetala preko njega. Let traje, satima prati krivudavu čipku sijalica u mraku i kad već pomisliš da tome nema kraja, svetlost se razlije u ogromni krvotok, okrugao kao galaksija. To je Kairo.

Kairo ili voliš, ili mrziš. Ja sam tokom godina iskusila oba osećanja.

Na arapskom se Kairo zove Kahira, što znači Pobednik, zapravo Pobednica, jer grad je na arapskom ženskog roda, pa Kairo zovu majkom svih gradova.

Kairo je danju vreo, a noću mračan. U njemu su ulice jednako izrovane i gde su od asfalta i gde su od zemlje, Kairo su kasapnice s movama, kebab u masnim lepinjama, organizovana mreža prosjaka na trotoaru. Centar Kaira je pokušaj Pariza u Africi, ali Kairo ima i staru čaršiju, islamsku

i koptsku, i pazare, hiljadu džamija, medrese, crkve, i univerzitet koji se može smatrati najstarijim na svetu, ali nije, jer je bio verska škola, te zato po savremenim zapadnim standardima nije bila sveučilište. Kairo ima i mostove preko Nila i hotele nebudere uz obalu. Kairo su i prenaseljeni lavi-rinti stambenih naselja, krivi i tesni sokaci, čatrlje i štokavi budžaci sirotinjskih četvrti i strah od zaraze.

Kairo je nikao na raskrsnici karavanskih puteva, gde je uvek bilo pijačarenja i potezanja za rukav, trgovaca koji se cenkaju uz čaj, raspitivanja o privatnim stvarima i zahvaljivanja Bogu na zdravlju. Kairo su muškarci na stolicama u hladovini i žene posakrivane po kućama. Kairo su neprebrojive oči što uhode s one strane mušebeka. Kairo su ljudi koji slaveći Njega zarade žulj na čelu.

Kairo su najlon kese zapletene u krošnjama i opušci razbacani po asfaltu, nečujna trouglasta jedra što plove Nilom i cvečar koji mete pločnik ispred lokala i poliva ga vodom da ublaži žegu. A ponekad te neko u metežu Kaira primeti kao stranca pa ti pruži ruku za milostinju i kaže ti:

Welcome to Egypt!

Ni u vreme dok sam živela tamo nije se znalo koliko u Kairu ima duša, ni približno, ne zna se ni dan-danas jer nema načina da ih prebroje; još davno se procenjivalo da ih je deset miliona, a priliv je sve veći, ljudi se rađaju u gradu i dolaze sa svih strana, vele da ih je već možda dvadeset miliona ili više.

Ipak, to su samo nagađanja. Ono što se zna pouzdano jeste da u Kairu živi toliko naroda da mnogi konače pod otvorenim nebom, na krovovima, na groblju, i opet nema dovoljno postelja da svi u isto vreme legnu, pa se spava na smenu. Zato u svako doba dana i noći u Kairu na ulici bude naroda. Prvo te čudi, posle se navikneš, kao što se navikneš i na sitan pesak među zubima, na prašinu u očima i na sunce koje prži.

Arna, lepo ime

Zovem se Arna.

Ana?

Arna. Sa R.

Arna? Kakvo je to ime?

Ja im kažem: Lepo.

Tu se obično ljudi nasmeju i kažu: Ne to, nego čije je?

Ja odgovaram: Moje je.

Ništa nisam slagala. Arna, fakat, i jeste retko ime, možda i jedinstveno, ja do sada nisam čula da se iko osim mene tako zove. Mama je tvrdila da je staroslovensko, nemam pojma otkuda joj to i gde ga je čula, ili izmislila, ali jeste lepo.

Volim da kažem da sam egiptolog, mada to, ako ćemo cepidlačiti, i nije baš istina. Po obrazovanju sam istoričar umetnosti i s početka sam se bavila evropskim srednjim vekom. Egiptolog sam postala igrom sudbine jer sam najveći deo radnog života provela kao antikvar u Kairu. Tamo sam izučila zanat od najboljeg među majstorima i stekla veliko iskustvo o svemu što ima veze s egipatskom umetnošću – u tom smislu sam egiptolog, ne da znam da čitam hijeroglif, a

ako ćemo pravo, čak i sumnjam da iko to zna da protumači potpuno tačno, previše tu ima nagađanja.

Aleks i ja smo, hvala bogu, još nezavisni, zdravi i živahni. Otkako je on otišao u penziju, ima tome skoro deset godina, preselili smo se u Portugal, u blagu klimu, u prirodu; bavimo se onim što nas smiruje. Ja pišem o beduinskom nakitu, a Aleks igra golf.

Imamo prijatelje, uglavnom parove naše dobi. Srećemo se na proslavama i sahranama, na svakoj nas je sve manje. Inače nam nije dosadno. Igramo tenis, radnim danima, kad igraju penzioneri, u dublu, tu se ne mora mnogo trčati, a i ne takmičimo se, nego se više onako dobacujemo preko mreže. Sa zdravljem smo, da kažem, dobro, meni popušta sluh, ali što sam gluvlja, sve mi se više dopada, ne moram da slušam druge starce kad se žale na slabo zdravlje i prepričavaju lekarske preglede.

Paze nas ćerke. Brinu, zovu telefonom. Razasute su sve tri po svetu, imaju porodice, koja udata, koja razvedena, koja u drugom braku, imamo šestoro unuka, kad dođu svi istovremeno, jedva stanu u kuću. To se sve ređe događa, bolje je tako, bude mi previše naporno.

I Nabila je s nama.

Blato koje je nanela reka

Na mapi je Kairo ogroman krug čijom sredinom, s juga na sever, protiče reka Nil i deli grad na novi i stari. U Nilu, u središtu grada, postoji jedno izduženo ostrvo, Gezira se zove, vezano je sa tri mosta preko reke s centrom i starim gradom na istok i sa druga tri, preko rukavca, s novim Kairom, na zapad, gde su stambena naselja i, tamo dalje, visoravan u Gizi i na njoj Velike piramide. Ako je dolina Nila trakasta oaza, Gezira je oaza u toj oazi.

Otkad postoji naša vrsta, homo sapijens je aktivan u dolini Nila, i na istoj ograničenoj teritoriji ostavlja materijalne tragove svog postojanja i kreativnosti koji na suvoj klimi dugo opstaju. Zato se u Egiptu pronalazi daleko više arheoloških ostataka nego igde i, gde god da začepkaju, arheolozi pronadu grobnice, mumificirana ljudska i životinjska tela, nakit i talismane, svakodnevne i obredne predmete.

Na Geziri, za razliku od ostalih mesta, nema arheoloških nalazišta, jer to je ada nastala nakon stabilizacije Nila, naseljena tek nekih stotina godina, otkad nema velikih poplava. Zato, kad na Geziri pobijaju šipove za temelje višespratnica,

niko ne očekuje da će iz dubina izroniti faraonski bodež ili pečat, tu se može naći samo blato koje je naneo vodotok stvorivši ostrvo, plodno i podvodno, na kome flora džiglja kao nigde drugde, pa je zato na početku bilo rasadnik i imalo je francusko ime – *Le Jardin des Plantes*, pre nego što je dobilo ime Gezira.

Ada je široka nepun kilometar, a dugačka je, od špica do špica, čitava četiri. Na južnoj polovini je malo građevina – Nova opera, devedesetospratni Kairski toranj i nekoliko hotela, dok je većina površine pod zelenilom parkova i travnatih terena za golf i tenis sportskog kluba Gezira, relikta iz kolonijalnog doba. Drugu, severnu polovinu ostrva, od obale do obale sve do severnog špica, zauzima gusto naseljena stambena četvrt ortogonalnih ulica. Zove se Zamalek, ili kako kažu Egipćani El Zamalek. To je naš kvart.

Kad smo se doselili u Kairo nismo nameravali da se tamo zadržimo tako dugo, da jesmo, odmah bismo kupili stan, ne bismo ga uzimali pod kiriju, ali došli smo na četiri godine, da bismo boravak produžili jednom, pa nekoliko puta, i, mada smo često govorili o odlasku, a u par navrata zamalo pa i uspeli, muž i ja smo ostali tamo, malo-pomalo, više od dvadeset godina, sve vreme sa stanom u Zamaleku. Ja sam u Zamaleku i radila.

Najstarije građevine u Zamaleku su kolonijalne vile s kraja XIX veka, neke napuštene, a neke još služe kao porodični domovi ili su preinačene u rezidencije ambasadora, privatne škole ili zabavišta za bogatašku decu. Novije zgrade su više-manje planski izgrađene tokom XX veka, tako da tu ništa nije previše staro, posebno ne za egipatske standarde, ali sve izgleda krajnje murdarno i ofucano. U Egiptu se, naime, održavanju i čistoći ne pridaje mnogo pažnje, a to iz dva razloga – kao prvo tamo je žega tolika i sunce tako jako

peče da štoka ubrzo postane prašina, toliko suva da u njoj nema nimalo klica, a kao drugo, ako je ko ikada u Egiptu i pokušao da se od prašine obrani, to se pokazalo uzaludnim, jer nemoguće je odbraniti se od praha koji se danonoćno spušta podsećajući nas da smo u pustinji.

U Zamaleku su ulice natkriljene krošnjama drveća ogromnih stabala i kvrgavih grana, ogradni zidovi su visoki, hladovina je duboka, a bašte zarasle u žbunove crvenog hibiskusa. Blizina Nila se oseća odasvuda jer na koju god da stranu kreneš, put će te izvesti na obalu reke. Vetar se s vode penje uz ulice, struji nad asfaltom, pa tamo i po najgoroj pustinjskoj vrućini bude unekoliko svežije i snošljivije nego drugde u varoši.

Zamalek se takođe vezuje za ono što je u Kairu sofisticirano, za koloniju dobrostojećih stranaca, za galerije i umetnike. Zamalek nekada i jeste bio najfiniji kraj u gradu i, mada više nije baš tako, nikada nije potpuno izašao iz mode pa za razliku od nekih manje srećnih kairskih kvartova nikada nije u potpunosti zapušten i u svojoj dekadenciji se još kako-tako i održao.